

DUAL TA'LIM TIZIMIDA PEDAGOG VA O'QUVCHILARNING KOMPETENSIYALARI

Mirzarahmonova Shaxnoza Mirzaaxmadovna
<https://orcid.org/0009-0006-8852-1792>

Annotatsiya. Umumta'lim maktablari o'quvchilarini bo'lajak kasbi bo'yicha ishga tayyorlash kasb-hunar ta'limi tizimidagi o'quv jarayonining muhim qismidir. Ularning kasbiy ta'limi umumiy ta'lim fanlari bo'yicha dars berishdan tashqari, nazariy kasb-hunar ta'limi va amaliy kasb-hunar ta'limi jarayonida ham amalga oshiriladi. Shunday qilib, o'quvchilar kelajakdagi kasbida foydalanish imkoniyatiga ega bo'lgan keng ko'lami kompetensiyalarni rivojlantiradilar. O'quvchilarni kasb-hunarga o'rgatish jarayonida o'quv jarayonini tashkil etishning samarali shakli sifatida dual ta'lim tizimi qo'llaniladi, bu esa o'quvchilarni real ishbilarmonlik muhitida bo'lajak kasblarga tizimli ravishda tayyorlaydi. O'quvchilar bo'lajak xodimlar sifatida tarbiyalanmoqda, ularning ixtisosligi shakllanmoqda. Shu ma'noda pedagoglar kompetensiyalarining asosiy rolini e'tirof etish mumkin. Shunday qilib, nafaqat maktablarda ishlaydigan o'qituvchilarning, balki iqtisodiy amaliyot bo'limlari bo'yicha instruktorlar, ma'ruzachilar, trenerlar va boshqa manfaatdor shaxslarning kompetensiyalarini rivojlantirish kerak. Hozirgi vaqtda O'zbekiston Respublikasida o'rta kasb-hunar maktablarida o'qitishga dual ta'lim tizimining elementlari integratsiya qilinmoqda va dual ta'lim tizimini maktablarga qaytarish imkonini beradigan birinchi qonunchilik choralarini tayyorlanmoqda. Germaniya, Finlyandiya, Bolgariya, Vengriya, Kipr yoki hatto Slovakiya kabi boshqa mamlakatlarda dual ta'lim tizimi kontseptsiyasi allaqachon ta'lim tizimining bir qismidir, shuning uchun bu mamlakatlar tajribasidan ilhom olish uchun foydalanish mumkin. Shuning uchun biz dual ta'lim tizimini qiyosiy tahlil qilishga e'tibor qaratamiz, bunda o'qituvchilarning kompetensiyalariga e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, o'quvchilar, kasb-hunar, kompetensiya.

КОМПЕТЕНЦИИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ И СТУДЕНТОВ В ДУАЛЬНОЙ СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Мирзарахмонова Шахноза Мирзаахмадовна

Аннотация. Подготовка учащихся общеобразовательных школ к работе по будущей профессии является важной частью образовательного процесса в системе профессионального образования. Их профессиональное образование осуществляется в рамках теоретического профессионального образования и практического профессионального образования, помимо преподавания общеобразовательных предметов. Таким образом, студенты развивают широкий спектр компетенций, которые они могут использовать в своей будущей профессии. В качестве эффективного способа организации образовательного процесса в процессе профессиональной подготовки студентов используется система дуального образования, которая систематически готовит студентов к будущим профессиям в условиях реальной деловой среды. Учащиеся воспитываются как будущие работники, формируется их специализация. В этом смысле можно признать главную роль педагогических компетенций. Таким образом, необходимо развивать компетенции не только учителей, работающих в школах, но и инструкторов, лекторов, тренеров и других заинтересованных лиц на кафедрах экономической практики. В настоящее время элементы дуальной системы обучения интегрируются в обучение в средних профессиональных учебных заведениях Республики Узбекистан, готовятся первые законодательные меры, позволяющие вернуть дуальную систему образования в школы. В других странах, таких как Германия, Финляндия, Болгария, Венгрия, Кипр или даже Словакия, концепция дуальной системы образования уже является частью системы образования, поэтому опыт этих стран можно использовать для вдохновения. Поэтому мы сосредоточимся на сравнительном анализе дуальной системы образования, акцентируя внимание на компетенциях педагогов.

Ключевые слова: дуальное обучение, студенты, профессия, компетентность.

COMPETENCIES OF TEACHERS AND STUDENTS IN THE DUAL EDUCATION SYSTEM

Mirzarahmonova Shakhnoza Mirzaakhmadovna

Abstract. Preparing students of general education schools for work in their future profession is an important part of the educational process in the vocational education system. Their professional education is carried out in the course of theoretical vocational education and practical vocational education, in addition to teaching general education subjects. In this way, students develop a wide range of competencies that they can use in their future profession. Dual education system is used as an effective way of organizing the educational process in the process of vocational training of students, which systematically prepares students for future professions in a real business environment. Pupils are being educated as future employees, their specialization is being formed. In this sense, the main role of pedagogues' competencies can be recognized. Thus, it is necessary to develop the competencies not only

of teachers working in schools, but also of instructors, lecturers, trainers and other interested persons in departments of economic practice. Currently, the elements of the dual education system are being integrated into teaching in secondary vocational schools in the Republic of Uzbekistan, and the first legislative measures are being prepared to allow the return of the dual education system to schools. In other countries such as Germany, Finland, Bulgaria, Hungary, Cyprus or even Slovakia, the concept of a dual education system is already part of the education system, so the experience of these countries can be used for inspiration. Therefore, we focus on the comparative analysis of the dual education system, focusing on the competencies of teachers.

Key words: dual education, students, profession, competence.

Kirish. Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi 163-son qaroriga ko'ra O'zbekiston Respublikasida dual ta'limning murakkab tizimi joriy etish ko'zda tutilgan. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiya vazirligi hamda O'zbekiston Respublikasi Mehnat va ijtimoiy ishlar vazirligi bilan dual ta'lim tizimining tanlangan elementlarini joriy etish bo'yicha ish olib bormoqda.

Tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish va O'zbekiston ta'limiga ustuvorliklarni tezkorlik bilan joriy etish doirasida Ta'limni rivojlantirish bo'yicha mintaqaviy harakatlar rejaları ishga tushirish zarur. Harakatlar rejasida alohida hududlarda mehnat bozorida kutilayotgan o'zgarishlar bilan bevosita bog'liq bo'lgan kasb-hunar ta'limi sohasidagi ustuvor yo'nalishlarga alohida e'tibor qaratilishi kerak. Harakatlar rejası hukumat qarori asosida tuzilishi zarur.

Metodikalar va vositalar. Kompetensiya ma'lum bir faoliyatni amalga oshirish qobiliyatini anglatadi, kompetensiya esa nafaqat o'qituvchining ishiga taalluqlidir, balki turli kasblarga ham kiradi.

Petlák va Hupkova (2004) fikricha, o'qituvchilik faoliyati bilan bog'liq kompetensiyalar pedagogik-didaktik kompetensiyalar, sotsiologik kompetensiyalar va boshqalar sifatida ifodalanishi mumkin. Chunki o'qituvchi nafaqat tarbiya beradi, balki ta'lim jarayoni doirasida boshqa funktsiyalarni ham bajaradi, o'qituvchilar o'z e'tiborini jamlaydimi? kompetensiyalar bo'yicha yoki ular o'qituvchilar tomonidan faol xabardor bo'lmagan holda ham namoyon bo'ladi va qo'llaniladi. O'qituvchining kompetensiyalari, albatta, o'quvchilar shaxsini yaratishda ishtirok etuvchi o'quvchilarning zarur kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan. O'quvchilar kompetensiyalarining talab qilinadigan kompleksi o'qitish va o'qitish jarayoniga qo'yiladigan talablarga, shuningdek, o'qitish maqsadlariga aylanadi. O'qituvchilarning malakalarini aniqlash o'quvchilarga yanada kengroq ta'sir ko'rsatish imkonini beradi.

Dual ta'lim tizimida, ayniqsa, o'rta kasb-hunar maktablarida o'quvchilarni tayyorlashda yoki korxonalarda kasbiy ta'limni amalga oshirishda o'qituvchilarning kompetensiyalari masalasi muhim ahamiyatga ega. Kontseptsiyani aniqlash va vakolatlar ma'nosini tavsiflash uchun adabiyotda turli xil ta'riflar mavjud. O'qituvchining bilim va ko'nikmalarining muayyan yo'nalishlari majmui sifatidagi kompetensiyalari maxsus kichik kompetensiyalardan iborat: kasbiy va fan kompetensiyalari, psixodidaktik kompetensiyalar, kommunikativ kompetensiyalar, tashkiliy kompetensiyalar va boshqaruv malakasi, maslahat va konsultativ kompetensiya va o'z faoliyatini aks ettirish.

1-rasm. Dual ta'lim tizimida o'qituvchining mavjud kompetensiyalari

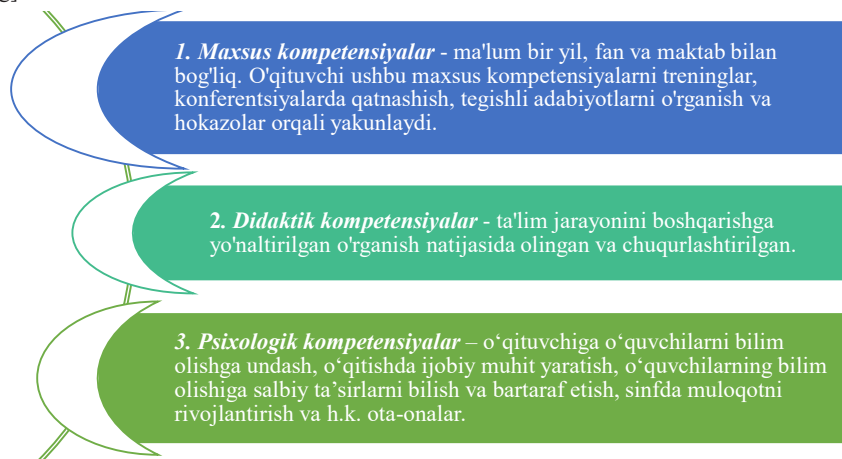
Evropa Komissiyasining ma'lumotlariga ko'ra (Čellarová, 2010), o'qituvchining kompetensiyalarini quyidagilarga bo'lish taklif qilingan:

1. O'quv jarayoni bilan bog'liq kompetensiyalar (o'quvchining kirish xususiyatlarini bilish va o'qitish shartlarini o'zgartirish).
2. Asosan, XX asr jamiyatida qo'llash uchun asosiy kompetensiyalarga asoslangan ta'lim natijalari

bilan bog'liq kompetensiyalar – faol fuqarolik, va barqaror rivojlanish, umrbod ta'lim, raqamli savodxonlik, muammolarni hal qilish qobiliyatlari, muloqot, hamkorlik, ijodkorlik va innovatsiyalar, o'rganish motivatsiyasi, AKTdan foydalanish, jamoada ishlash, maktab o'quv dasturlarini ishlab chiqish va tasdiqlashda ishtirok etish, ota-onalar va ijtimoiy sheriklar bilan hamkorlik qilish vakolatlari.

Umuman o'qituvchining pedagogik-didaktik kompetensiyalari o'qituvchining asosan ta'lim jarayonida amalga oshiriladigan va kuzatiladigan faoliyatini ko'rsatish uchun ishlatilishi mumkin.

Fikrimizcha, dual ta'limda o'qituvchi ehtiyoj sezadigan asosiy kompetensiyalar quyidagilardir [2-rasmga qarang]:

2- rasm. Dual ta'limda o'qituvchi uchun dolzabr bo'lgan kompetensiyalar

Dual ta'lim tizimidagi kasbiy kompetensiyalar kasb-hunar ta'limi o'quvchilari va o'qituvchilarining o'quvchilar bilan ishlash sifatini baholash uchun zarurdir. Pedagoglarning ushbu kompetensiyalarini tahlil qilish, shuningdek, o'quvchilarning bilim, ko'nikma va munosabatlarini ish joyida va maktabda ta'limning har tomonlama yaxshilash uchun o'qitish tizimini loyihalash uchun zarurdir. Korxonalarda kasbiy tayyorgarlik to'g'ridan-to'g'ri ish joyida kasb-hunar ta'limi ustalari yoki korxonalar xodimlari bo'lgan instruktorlar rahbarligida amalga oshiriladi. Ular talab qilinadigan kasbiy ta'lim va pedagogik ma'lumotga ega bo'lishi kerak yoki hech bo'lmaganda talab qilinadigan pedagogik ta'lim bo'yicha malaka oshirish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Maktabda amaliy mashg'ulotlarni o'qitish yo'nalishi bo'yicha ixtisoslashtirilgan pedagogik ta'limni o'qituvchilar – kasb-hunar ta'limi jarayonida dual ta'lim tizimida ishlaydi.

Kasbiy pedagogik xodimlarning standartlashtirilgan ishlashi uchun zarur bo'lgan kasbiy kompetensiyalarni uchta keng qamrovli o'lchovda belgilaydi:

- o'quvchiga yo'naltirilgan;
- o'qitish jarayoniga yo'naltirilgan;
- o'qituvchining asosiy va maxsus vakolatlarini rivojlantirish vositalarida rivojlanishiga yo'naltirilgan.

Kasbiy standart malaka talablarini belgilaydi, ko'rsatilishi mumkin bo'lgan vakolatlar majmuasini - bilim, ko'nikma va munosabatlar shaklida - tashxis qo'yilishi va baholanishi kerak bo'lgan vakolatlar ko'rsatkichlari bilan belgilaydi. Milliy standart - kasb-hunar ta'limi ustasi kasbi uchun - asosiy ma'lumotlarni (xususiyatlar, qoidalar, sertifikatlar, talab qilinadigan ta'lim darajasi va kasbiy tajriba) belgilaydi.

Xulosa. Dual ta'lim tizimida pedagog ehtiyoj sezadigan asosiy kompetensiyalarni yuqorida sanab o'tdik va ularga ta'riflar berdik. Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, zamonaviy dunyoda dual bilim berishga ehtiyoj oshib borayotgani, hamda bu allaqachon urg'a aylanganini nazarga oladigan bo'lsak, kelajak o'qituvchilarining salohiyati ham shunga munosib bo'lishi zarur. Buning uchun tashkillanayotgan kasbiy birliklarni tezroq taraqqiyot negizida qo'llay boshlashimiz zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 29.03.2021-y., 09/21/163/0250-son, Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 05.04.2022-y., 09/22/153/0266-son;

Mirzarahmonova Shaxnoza "Ta'limning innovatsion klasterida dual ta'limni tashkil etish asoslari" ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES VOLUME 2 | ISSUE 4 | 2021 ISSN: 2181-1385 Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723 Academic Research, Uzbekistan 154 www.ares.uz

Mirzarahmonova Shaxnoza "Ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda o'quv mashg'ulotlarini tashkil etishning zamonaviy usullari" // O'quv-uslubiy qo'llanma. – Farg'ona.: "Classic" nashriyoti. - 2021. –120 bet.

Mirzarahmonova Shaxnoza "ISSUES OF THE ORGANIZATION OF DUAL EDUCATION IN PROFESSIONAL EDUCATION" For The Conference Title "Results of Modern Scientific Research and Development" At NORTH CAROLINA USA Organized By "INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND CURRENT RESEARCH CONFERENCES"